

Virittäjän lukijakyselyn tuloksia

Johdanto

Tiedekustantaminen on kokenut viime vuosina suuria muutoksia: perinteisen paperimuotoisen julkaisemisen rinnalle on tullut mahdollisuus julkaista kirjoja ja lehtiä sähköisesti. Suurin osa tieteellisistä julkaisuista ilmestyy kuitenkin edelleen perinteisesti paperisena, mutta osa myös tai vain sähköisenä. Virittäjä sijoittuu näiden kahden ääripään välimaastoon: Virittäjä ilmestyy perinteisesti paperisena lehtenä, mutta on avoimesti saatavana verkossa vuoden viipeellä. Lisäksi väitöksenalkajaisitelmät julkaistaan vain verkossa; pääkirjoitukset ja artikkelien tiivistelmät taas ilmestyvät verkossa samaan aikaan paperilehden kanssa. Koska sekä paperi- että verkkolehdeillä on etunsa ja haittansa ja lukijoilla on niistä erilaisia näkemyksiä, Virittäjän toimitus ja toimitusneuvosto pitivät tarpeellisena selvittää Virittäjän lukijoiden näkemyksiä lukijatutkimuksella.

Virittäjän e-lomakemuotoinen lukijakysely toteutettiin syksyllä 2011.¹ Kyselyn tarkoituksena oli selvittää Virittäjän lukijoiden – sekä tilaajien että muiden lukijoiden – suhtautumista perinteisen paperilehden ja toisaalta verkkolehden etuihin ja haittoihin. Noin kuukauden mittaisen vastausajan puitteissa kyselyyn tuli 344

vastausta. Kyselystä tiedotettiin sähköpostilistoilla ja Facebookissa, joten varsinaista vastausprosenttia ei ole mahdollista laskea. Kaikkien vastaajien kesken arvotettiin kolme Virittäjän vuosikertaa.

Ketkä kyselyyn vastasivat?

Kolmasosa kyselyyn vastaajista oli perustutkinto-opiskelijoita. Lähes sama määrä vastaajista oli opettajia tai tutkija-opettajia. Muita suurempia vastaajaryhmiä olivat jatko-opiskelijat ja tutkijat. Osa vastaajista työskenteli myös tiedotus-, käännös- ja hallintoalalla sekä täysin muissa töissä. Vastaajien sukupuolijakauma oli vahvasti naispainotteinen: ainoastaan viidesosa kaikista vastaajista oli miehiä. Opiskelijoiden suuri joukko vaikutti vastaajien ikäjakaumaan: vastaajien keski-ikä olikin 20–29 vuotta (mediaani-ikä osui ikäluokkaan 30–39 vuotta).

Tyypillinen vastaaja työskenteli tai opiskeli joko Helsingissä tai Jyväskylässä ja oli koulututtanut tai koulututtamassa suomen kielen tai muiden kielten alalle. Muista aloista yleisimpiin kuului kirjallisuus. Yksittäisiä vastaajia oli kuitenkin hyvin erilaisiltakin aloilta, kuten kauppatieteistä ja maatalousalalta. Opettajista ja tutkija-opettajista noin kymmenesosa työskenteli ulkomailla.

Toiseksi suurimman vastaajaryhmän, opettajien ja tutkija-opettajien, keski-ikä oli 40–49 vuotta. Opettajista ja tutkija-opettajista 76 % työskenteli yliopistossa,

1. Lukijakyselyn teettämisen mahdollisti Koneen säätiön taloudellinen tuki; kyselyn toteutti filosofian maisteri Niina Niskanen.

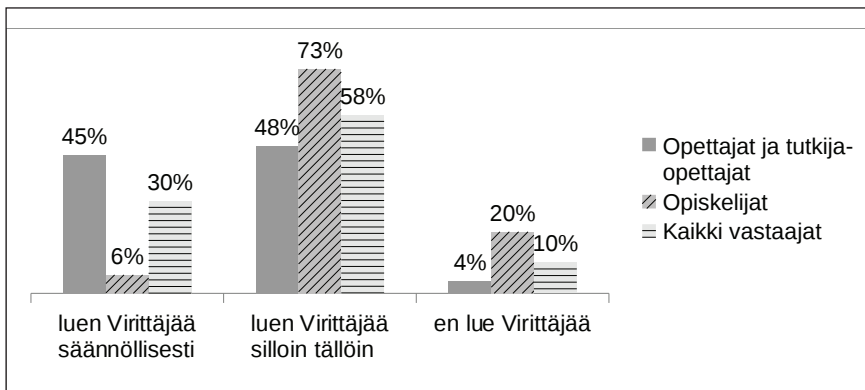
peruskoulussa noin kymmenesosa. Yleisimmät opetusalat olivat suomen kieli, muut kielet (esim. ruotsi, ranska ja saksa) sekä suomi toisena kielenä. Lähes viidesosa vastanneista opettajista ja tutkija-opettajista opetti äidinkieltä ja kirjallisuutta.

Kuinka vastaajat käyttävät Virittäjää?

Vastaajilta kysyttiin perustietoja siitä, miten he käyttävät tai ovat käyttäneet Virittäjää. Kysymykset koskivat lehden tilaamista, lukemisen tiheyttä ja kiinnostusta kirjoittaa Virittäjään sekä osallistumista Virittäjän toimittamiseen. Näillä kysy-

myksillä haluttiin selvittää muun muassa sitä, millainen rooli Virittäjällä julkaisuna on eri vastaajaryhmille.

Kaikista vastaajista 35 % tilaa Virittäjää ja 16 % lukee sitä työnantajan tilaamana. Opettajat ja tutkija-opettajat tilaavat Virittäjää hieman muita enemmän, kun taas opiskelijavastaajissa tilaajia on paljon vähemmän. Samantyyppinen jako näkyy Virittäjän lukijatiedoissa: opettajista ja tutkija-opettajista lähes puolet lukee Virittäjää säännöllisesti, kun opiskelijoista viidesosa ei lue lainkaan. Kiintoisaa on, että kyselyyn vastasi henkilöitä, jotka eivät lue lehteä ollenkaan. Yli puolet kaikista vastaajista lukee Virittäjää kuitenkin silloin tällöin.

Kaavio 1.
Vastanneiden lukijatiedot.

Puolet opettajista ja tutkija-opettajista on kirjoittanut Virittäjään ja neljäsosa olisi kiinnostunut kirjoittamaan. Opiskelijoista lähes kolmasosa haluaisi kirjoittaa Virittäjään, mutta suurin osa ei ole koskaan suunnitellut sellaista. Opiskelijoille tieteelliseen julkaisuun kirjoittaminen tuntuu ehkä vielä kaukaiselta ajatukselta, vaikka toisaalta juuri nykyiset opiskelijat ovat Virittäjän tulevia tekijöitä. Virittäjän toimituksessa tai toimitusneuvostossa

taas on ollut mukana 14 % kaikista vastaajista.

Virittäjän verkkosivujen käyttö

Aiemmin Virittäjän verkkosivut ovat olleet osa Kotikielen Seuran sivuja, joita lukijat ovat käyttäneet ahkerasti: Kotikielen Seuran ja Virittäjän yhteisiä verkkosivuja on käytetty noin 70 000 kertaa vuodessa, ja suurin osa kävijöistä on hyödyntä-

nyt nimenomaan Virittäjän hakemistoja, verkkoartikkeleita ja muita verkkolehden sivuja. Vuoden 2011 alusta Virittäjällä on ollut omat verkkosivut Tieteellisten seurain valtuuskunnan ylläpitämässä OJS (Open Journal Systems) -järjestelmässä; vanhoja verkkosivuja ei kuitenkaan ole vielä poistettu käytöstä vaan uusia ja vanhoja verkkosivuja on toistaiseksi voinut käyttää rinnakkain.

Myös lukijakyselyn vastausten perusteella Virittäjän verkkosivut ovat suosittut: yli kolme neljäsosaa kyselyyn vastanneista on käyttänyt niitä. Hakutoimintojen tärkeys korostuu vastauksissa, sillä arkisto ja tiedonhaku ovat käytetyimpiä verkkopalveluja. Kirjoituksia myös tulostetaan paperilla luettavaksi: lähes kolmasosa vastaajista on tulostanut kirjoituksia. Verkkosivut ovat olleet vastaajille avuksi myös opiskelussa ja opiskelun ohjauksessa.

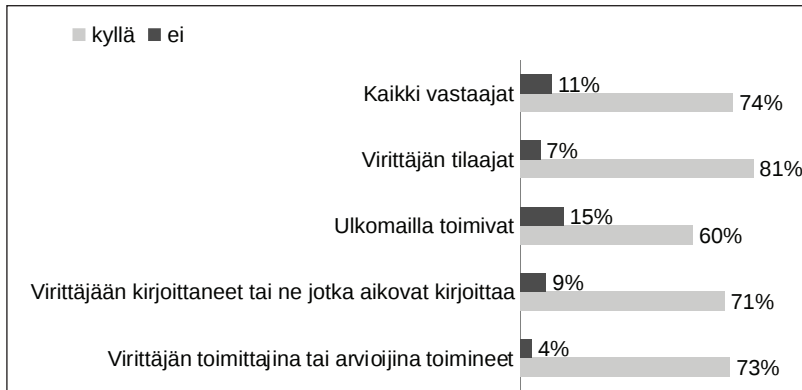
Mielipiteet Virittäjän paperi- ja verkkoversiosta

Vastaajia pyydettiin erikseen pohtimaan sitä, miten paperilehden ja mahdollisen verkkolehden hintojen tulisi suhteutua toisiinsa, sekä sitä, miten se vaikuttaisi mahdolliseen tilaamiseen. Näiden kysymysten taustalla on se, että Virittäjän kaltaisen lehden julkaisemisessa suurimmat kulut syntyvät lehden toimittamisesta, eikä esimerkiksi sen painamisesta paperimuotoon; verkkolehden julkaiseminen ei siis missään nimessä olisi halvempaa kuin nykyisen paperilehden tekeminen. Verkkolehden kuluja lisäävät muun muassa verkon hallinnointi ja ylläpito. Virittäjän julkaiseminen vain verkossa ei kuitenkaan ole suunnitelmassa. Sen sijaan

kyselyssä haluttiin selvittää, olisivatko lukijat valmiita maksamaan pelkästä verkkolehdestä, jos sellainen olisi tarjolla paperilehden rinnalla. Samalla selvitettiin sitä, kenelle ja millä ehdoilla Virittäjän verkkoversion tulisi olla saatavilla.

Jos sekä paperilehti että verkkoversio olisivat samanhintaiset, kaikista vastaajista hieman yli puolet suosisi paperilehteä. Perustutkinto-opiskelijoista yli 80 % on paperilehden kannalla, kun taas Virittäjään kirjoittaneista ja kirjoittamaan aikovista on verkkolehden kannalla yli 40 %. Ulkomailla toimivista vastaajista 40 % suosisi verkkolehteä. Paperilehden laaja kannatus nimenomaan opiskelijoiden keskuudessa herättää huomiota, sillä opiskelijoita pidetään yleensä tottuneina verkon käyttäjinä. Virittäjän kirjoittajien näkökulmasta verkkolehti voi tuntua houkuttevalta vaihtoehdolta yksinkertaisesti siksi, että – omia ja muiden – artikkeleita on helppo tulostaa verkkolehdestä. Lisäksi kirjoittajien ja ulkomaille tilaavien joukossa lienee monia aktiivisia tutkijoita, joille verkkolehtien käyttö on ylipäättään tuttua ja oman työn kannalta kätevää.

Yli 70 % kaikista vastaajista haluaisi verkkolehden luku-oikeuden silloin, jos he tilaavat paperilehteä. Erityisen tärkeää tämä on tämänhetkisten tilaajien sekä opiskelijoiden keskuudessa. Lähes 80 % vastaajista haluaisi verkkolehden luku-oikeuksien sisältävän paperilehden tilausmaksuun. Viideosa oli valmis maksamaan pienen lisämaksun, mutta erillinen verkkolehden tilausmaksu herätti kiinnostusta lähinnä muutamassa ulkomailla toimivassa vastaajassa. Näin ollen verkkolehti nähdään ehkä enemmän paperilehden kylkiäisenä tai täydennyksenä.

Kaavio 2.

Jos haluat ensisijaisesti tilata paperilehden, haluatko myös verkkolehden luku oikeudet?

Hinnalla on kuitenkin selkeä vaikutus lehden tilausmuotoon: Virittäjän verkkoversio vaikuttaa olevan paperilehteä suosittumpi siinä tapauksessa, että paperilehti olisi verkkolehteä kalliimpi. Tällöin vain kolmasosa kaikista vastaajista tilaisi paperilehteä.

Verkkolehden erityisetuina vastaajat näkivät muun muassa hakutoimintojen helppouden, tallennusmahdollisuuden, tulostettavuuden ja ympäristöystävällisyyden. Myös säilytystilan puute puhui verkkolehden puolesta. Paperilehteä suosivat vastaajat perustelivat valintaansa perinteellä ja totumuksella, mukavuudella, ergonomialla ja mahdollisuudella lukea missä tahansa. Vastauksista näkyy myös väsymys ruudulta lukemiseen, kun niin monet muutkin palvelut ovat nykyään sähköisessä muodossa. Mielenkiintoista tilausmuotoihin vaikuttavissa seikoissa on se, että käytettävyydellä ja helppoudella perusteltiin sekä verkko-että paperiversiota. Aina vastauksista ei voi erottaa, kumpaa muotoa vastaaja tarkoittaa. Eri ihmisille käytettävyys ja helppous merkitsevät erilaisia ominaisuuksia.

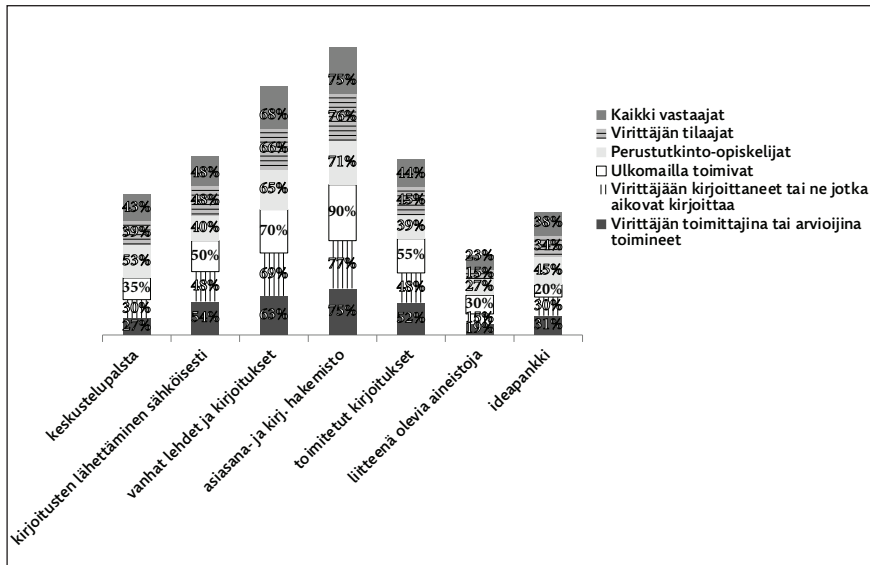
Kaiken kaikkiaan verkkolehden suosio ei voi tehdä selvää päätelmää. Pa-

perilehden suosio on kuitenkin edelleen vahva, mikä on Virittäjän julkaisemisen kannalta tärkeä tieto. Vaikuttaa siltä, että sama käyttäjä hyödyntää lehden eri muotoja eri tavalla: paperilehteä hän voi lukea työmatkalla ja tehdä siihen merkintöjä, kun taas verkkoversiossa on kätevää tehdä hakuja tai tulostaa opiskelijoille artikkeleita luettavaksi. Julkaisumuodot siis täydentävät toisiaan.

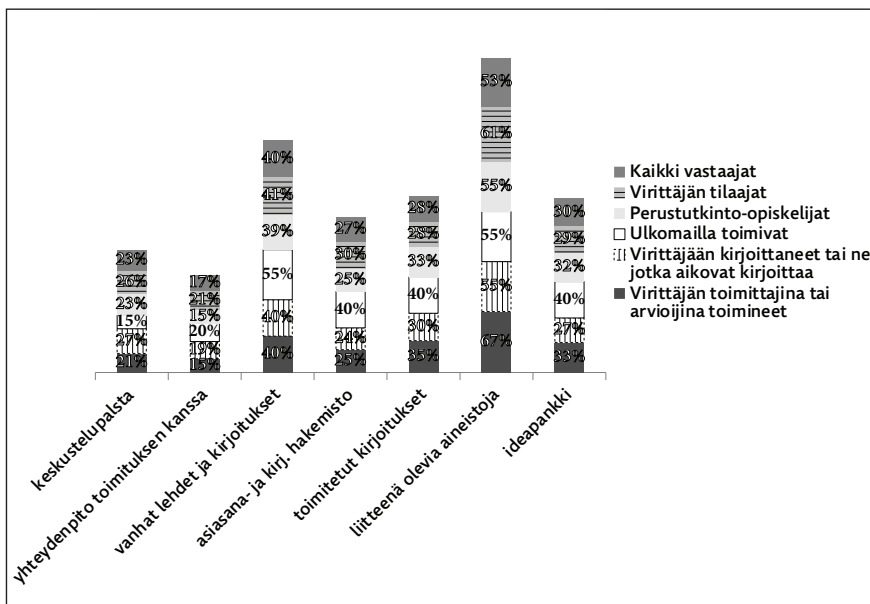
Virittäjän verkkopalvelut

Kyselyssä selvitettiin myös sitä, millaisia verkkopalveluja Virittäjän lukijat, kirjoittajat ja asiantuntija-arvioijat toivovat. Verkkolehden julkaisemisessa nykyisin käytettävä OJS-järjestelmä mahdollistaa periaatteessa muun muassa kirjoitusten sähköisen lähettämisen ja toimittamisen sekä esimerkiksi erilaisten aineistoliitteiden julkaisemisen.

Kyselyssä selvisi, että lehden kirjoittajille toivotaan erityisesti mahdollisuutta lähettää ja toimittaa kirjoituksia sähköisesti sekä sähköistä yhteydenpitoa toimituksen kanssa. Sekä Virittäjään kirjoittaneet että erityisesti Virittäjän toimittajina tai arvioijina olleet toivovat myös mah-

Kaavio 3.
Millaisia kaikille avoimia verkkopalveluita toivoisit Virittäjän tarjoavan?

Kaavio 4.
Millaisia verkkopalveluja toivoisit Virittäjän tarjoavan vain tilaajille?

dollisuutta liittää kirjoituksen oheen sähköisiä aineistoja. Vanhojen lehtien ja kirjoitusten arkisto sekä erilaiset hakemistot ovat myös toivottuja. Ideapankkia toivotavat etenkin ulkomailla toimivat vastaajat. Kaikille avoimista verkkopalveluista selvästi suosituin on asiasana- ja kirjoittajahakemisto sekä vanhojen lehtien ja kirjoitusten arkisto. Virittäjän kirjoitusten arvioijille tulisi vastaajien mielestä tarjota mahdollisuus arvioida kirjoituksia sähköisesti.

Kyselyssä oli mahdollisuus myös kertoa vapaamuotoisesti, mitä palveluja vastaajat erityisesti toivoisivat saataville verkkoon. Vastaukset pääasiassa toistavat toiveita erilaisista verkkopalveluista: kirjoitusten liitteenä olevista av-aineistoista, vanhojen lehtien ja kirjoitusten arkistosta sekä erilaisista hakemistoista katsotaan olevan eniten hyötyä. Myös erilaista opetukseen ja opiskeluun liittyvää materiaalia toivotaan verkkoon.

Verkko- ja paperilehden edut

Kyselyssä pyydettiin erittelemään vapaamuotoisesti verkko- ja paperilehden etuja ja haittoja. Vastaukset noudattavat hyvin samaa linjaa kuin vastaukset siihen, mikä vaikuttaa tilausmuodon – paperivai verkko- tai verkkolehti – valintaan. Verkkolehteä puoltavat ekologisuus, nykyaikaisuus ja globaalius; sähköiset hakutoiminnot ovat käteviä ja lehti kulkee mukana siellä missä verkkoyhteyskin. Toisaalta paperilehden hyvinä puolina mainitaan miellyttävyys ja esteettisyys sekä helppous pitää mukana ja tehdä merkintöjä. Verkko- ja paperilehden välille syntyy mielenkiintoinen nykyajan (sähköisyys) ja perinteen (paperi) vastakkainasettelu.

Kyselyn lopuksi vastaajat saivat mahdollisuuden tarkentaa, perustella ja kom-

mentoida kyselyä ja vastauksiaan. Vapaa kommentointimahdollisuus tuotti vastajilta erityisesti jatkopohdintaa tilausmuodoista:

”Verkkolehti on tulevaisuutta ja sähköinen muoto tärkeän tiedon oikea sija. Jo yksin verrattomat hakuominaisuudet ja ylivertainen saatavuus puoltavat tätä näkemystä. Painaa ei oikeastaan kannata kuin satunnaislukemista, joka voidaan pian helposti hävittää tai uusiokäyttää.”

”Mielestäni on hyvä, että verkkolehti on avoin ja ilmainen kaikille. Oletan, että paperilehti kiinnostaa enää lähinnä kirjastoja.”

”Jos verkkolehti on maksullinen, niin kuka sitä laitoksella voi lukea? Vain lehtori, kaikki opiskelijat vai kaikki ne, joilla on yliopiston kirjaston tunnukset?”

”On arvioitava tarkkaan, mitä palveluja on syytä tarjota vain tilaajille, jotka takaavat toiminnan rahoituksen. Turhaan ei kannata rajoittaa tiedonhakua.”

”Itse tutkija-opettajana tilaan vain muutaman tieteellisen lehden, ja loppuja luen tiet. kirjaston kautta. Luulisin, että verkkolehti saa paljon laajemman lukijakunnan kuin tieteelliset lehdet.”

”Verkkolehti on hyvä olla olemassa, mutta kokonaista numeroa on hankala lukea pääteltä. Nämä kaksi muotoa siis täydentävät toisiaan.”

”Pelkistä sähköisistä lehdistä tulee usein silmäiltyä vain otsikot, ellei jo-

kin juttu kiinnosta erityisesti. Sen sijaan paperista lehteä tulee aina selatua ja luettua enemmänkin.”

”Mielipidepalsta, keskustelupalsta, jopa ns. tyhmien kysymysten palsta voisi houkutella Virittäjälle uusia lukijoita erityisesti opiskelijoiden keskuudesta. Tuollainen palsta toimisi varmaan hyvin verkossa.”

Vastauksista näkyy myös Virittäjän tärkeä asema lukijoilleen.

”Virittäjän tekijöille kiitos! Hienoa, että tällainen historiallinen julkaisu on aikanaan perustettu. Toivottavasti jatko ei ole vaarassa.”

”Virittäjä on hieno ja tärkeä lehti, jonka tilaisin kalliimmallakin ihan kannatuksen vuoksi. Lehtien säilyttä-

minen on oikeasti ongelma.”

”Virittäjä on lehti, jonka suurin arvo on menneisyydessä kertynyt aineisto ja sen järjestys.”

Kyselyn perusteella voi todeta, että Virittäjällä on profiililtaan hyvin erilaisia lukijoita, joilla on osin melko erilaisia toiveita ja tapoja käyttää Virittäjää. Virittäjän toimitukselle ja toimitusneuvostolle kysely antoi tärkeää tietoa siitä, mihin suuntaan Virittäjää kannattaa kehittää. Kiitos siis kaikille vastanneille!

NIINA NISKANEN
ANNE MÄNTYNEN
etunimi.sukunimi@helsinki.fi

Verkko-Virittäjä:
<http://ojs.tsv.fi/index.php/virittaja>
Virittäjä Facebookissa:
<https://www.facebook.com/virittaja>

Etu jäsentilaaajille!

Jäsentilaaajat pääsevät nyt lukemaan tuoreimmat Virittäjät verkossa. Muille verkkosisältö avautuu vasta vuoden kuluttua julkaisemisesta. Pääsy uusimpiin numeroihin edellyttää jäsentilaaajilta rekisteröitymistä Virittäjän käyttämään OJS-julkaisujärjestelmään. Tarkemmat ohjeet rekisteröitymisestä ovat Virittäjän verkkosivuilla osoitteessa <http://ojs.tsv.fi> > Virittäjä.